

ÇAĞDAŞ ARAP ŞİİRİNDE KENT ALGISI

Salih TUR*

Öz: Binlerce yıl insanların ortak yaşam alanları olan kentler, Sanayi Devrimin etkisiyle hızla gelişmeye başlamış ve ideal bir yaşam için insanların cazibe merkezi haline gelmiştir. Zira kentin sağlık, ulaşım ve eğitim hizmetlerinin yaygınlığı, iş imkânlarının fazlalığı gibi pek çok avantajları bulunmaktadır. Ancak diğer taraftan kentin kalabalık nüfus, trafik-ulaşım zorluğu, betonlaşma, hava kirliliği, işsizlik ve gecekondü gibi olumsuz yönleri de mevcuttur. Köyden kente göç eden şairler kent yaşamında yaşadıkları tecrübeleri, etraflarında olup bitenleri, duygusal tepkilerini poetik bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmamızda Çağdaş Arap şairlerinin kente olan olumlu ve olumsuz bakış açılarını, farklı düşünce ve tepkilerini ortaya koyarak irdelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, kent, köy, Arap Şiiri, ütöpik kentler

PERCEPTION OF URBAN IN CONTEMPORARY ARAB POETRY

Abstract: Cities that were common living spaces of people for thousands of years began to develop rapidly with the influence of the Industrial Revolution and have become the attraction center of people for an ideal life. Because the city has many advantages such as the prevalence of health, transportation and education services and the excess of job opportunities. However, on the other hand, factors such as crowded population, traffic-transportation difficulties, concretion, air pollution, unemployment and shanty houses are also the negative aspects of the city. The poets who migrated from rural to urban tried to reveal the experiences they had in urban life, what was happening around them, and their emotional reactions from a poetic point of view. In this study, we attempted to examine the positive and negative aspects of contemporary Arab poets towards the city by revealing their different thoughts and reactions.

Keywords: Civilization, city, village, rural, Arab poetry, utopian cities

Giriş

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları
(stur@harran.edu.tr)

Kentlerin kuruluş tarihleri çok eski dönemlere gitmektedir. Tarihin başlangıcında insanoğlu avcılıkla geçimini sağladığı için sürekli hareket içindeydi. Tarihin daha sonraki sürecinde yavaş yavaş, tarımsal faaliyetlere geçince önceleri küçük gruplar şeklinde ve sonra büyük topluluklar halinde yerleşik hayata geçmeye başladı. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçme süreciyle beraber kent kültürü ortaya çıkmıştır.¹ Modern anlamda Antik kentler M.Ö. 3500-4000 yıllarında Mezopotamya’da Ur, Uruk Eridu, Lagaş, Kiş gibi kentler kurulmuştur. Kurulan bu kentler sayesinde insanlar illiklikten uygarlığa, düzensiz toplumdan düzenli topluma geçmiştir. Bu dönemlerde kenti şekillendirip karakterize eden değer de politika olmuştur. Politika, devleti yaratmış ve devletin temellerini de kent üzerine kurmuştur. Kent hem kurumsal ilişkileri düzenlemiş hem de toprağın örgütlenmesini ve daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır²

Dolayısıyla kentler, toplu yaşam merkezini çağrıştıran anlamından ziyade medeniyetin ve gelişmişliğin yeri olarak kabul edilmiştir. Gerek Doğu, gerekse Batı kültüründe “kent” ile “medeniyet” sözcüklerinin birbiriyle ilişkili olduğu görülür. Örneğin Arapçada medeniyet ve gelişmişliğe işaret eden “medenî” sözcüğü kent anlamına gelen “Medine” sözcüğünden, Latin dilindeki medeniyet anlamına gelen “civilization” kent anlamına gelen “civitas”tan türemiştir. Tarih boyunca da kentler, kültür ve medeniyetin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olmuştur. Bu medeniyetler çoğu zaman kentlerde ortaya çıkmış ve kentlerin çökmesiyle beraber yıkılmıştır.

Kentler kültürlerin üretildiği merkezler olarak hep kabul edilmiştir. Özellikle İslâmiyet’ten sonra kentler, insanların ilgi odağı ve yaşam için cazibe merkezi haline gelmiştir. İslam coğrafyasında Şam, Bağdat, Kudüs, Kurtuba, Basra, Buhara, Horasan, Küfe, Kahire, İstanbul gibi ön plâna çıkan ve gelişen kentler

¹ Bkz. Korkut Tuna, (1987), **Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987.

² Günümüzde, kentlerin ortaya çıkışı konusunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmektedir. Ancak eğermem görüşe göre Erken dönem Antik kentler Ortadoğu’da yani mısır ve Mezopotamya bölgesinde kurulmuştur. Zira burada kurulan kentler, yerleşimlerinin idari ve ekonomik yapısı bakımından medeniyet tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bölgelerde oluşan kentler, çiftçilikle uğraşan basit ve küçük topluluklar değil çeşitli meslek ve sınıflar içeren büyük topluluklardan oluşan yerleşim alanlarıdır. Geniş bilgi için bkz. William McNeill, **Dünya Tarihi**, (Çev. Alâeddin Şenel), Ankara, İmge Yayınevi; Ankara 2001,s.20-21.

Ayla Yörükân, (2006), **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri**, Nobel Yayınları, Ankara 2006, s.33; Eyüp G İşbir, (1986), **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ocak Yayınları, Ankara 1989, s.9; Yusuf Pustu, **Küreselleşme Sürecinde Kent “Antik Siteden Dünya Kentine”** Sayıştay Dergisi Sayı: 60, s160-147.

olmuştur. Burada eğitim ve kültür faaliyetleri artmış, camiler, medreseler, kütüphaneler, tekkeler gibi eğitim merkezleri açılmıştır. Ayrıca çeşitli alanlarda alışverişlerin yapıldığı ticaret merkezleri haline gelmiştir. Böylece İslâm coğrafyasındaki kentler, İslamiyet'le birlikte mimariden eğitime, siyasetten, ekonomik yapılanmaya kadar birçok alanda değişim ve gelişim göstermiştir.

1840'lı yıllarda sanayi devrimiyle birlikte kentleşme süreci Avrupa'da hızlanmıştır. 19.yüzyıldan itibaren de bu süreç dünyanın her tarafına yayılmıştır. Fabrikaların kurulmasıyla şehirlerde iş olanakları artmış, insanlar küçük yerleşim birimlerinden, köylerden kentlere göç etmeye başlamıştır. Bu da "köyden kente göç" olarak adlandırdığımız bir sosyolojik olgunun doğmasına vesile olmuştur³. Kentlerin sosyal yaşam konusunda da şüphesiz ki avantajları vardır. Kültürel ve sanatsal faaliyetlerin çokluğu ve bunlara kolay ulaşabilmek için kent her zaman başlıca cazibe merkezi olmuştur. Yine sağlık, ulaşım ve eğitim hizmetlerinin yaygınlığı, iş imkânlarının fazlalığı bu avantajlar arasındadır. Özellikle tarihte kentler, her zaman bilimin, kültürün, eğitimin ve modern değerlerin üretildiği yerler olmuştur.

Kentleşmenin olumlu yanlarının yanı sıra bazı dezavantajları da vardır. Bunların başında da kalabalık nüfus, trafik-ulaşım zorluğu, betonlaşma, hava kirliliği ve işsizlik gecekondü gibi faktörleri sıralamak mümkündür.

1940'lı yıllarda sanayileşmeyle birlikte Arap dünyasında kentleşme hızlanmıştır. 1950'li yıllardan itibaren kentleşme ise yoğun bir şekilde gelişmiştir. Bağdat, Şam, Kahire gibi büyük kentlere daha iyi bir yaşam sürdürmek umuduyla kırsal bölgelerden yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Arap dünyasında kentleşme sadece sanayileşmeye bağlı bir olgu değildir. Köyden kente göçün temelinde toprak yetersizliği ve verimsizliği, geçim sıkıntısı, sosyal sorunlar ve daha iyi şartlarda yaşama isteği gibi başlıca unsurlar ön plâna çıkmaktadır.

Daha iyi bir yaşam umuduyla kırsaldan kente göç edenler arasında şüphesiz ki şairler de vardı. Şairler gerek ekonomik sıkıntılar nedeniyle gerekse daha iyi bir gelecek elde etme düşüncesiyle doğup büyüdükleri köylerinden ayrılp Basra, Bağdat, Şam, Kahire gibi büyük metropol kentlere göç etmişlerdir.

Kırsaldan köye göç eden şairlerin şiirlerini incelediğimizde ilk göze çarpan konu terk ettikleri köylerine olan özlemlerini dile getirmeleridir. Örneğin Bedîr Şâkir es-Seyyâb 1943 yılında doğup büyüdüğü Ceykûr adlı köyünden eğitim

³ Kürşat Bumin, (1998), **Demokrasi Arayışında Kent**, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s.26.

amacıyla ayrılıp Bağdat'a geldiğinde köyüne olan özlemini “*Efyâ' Ceykûr*” (Ceykûr Gölgele) adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:⁴

نافورةٌ من ظلالٍ من أزاهير

ومن عَصَافِيرِ

جيكور جيكور يا حقلًا من النور

يا جدولا من فراشاتٍ تطَّارِدُها

في الليلِ في عالمِ الأحلامِ والقمرِ

يُنشِرُنَ أجنحةً أندى من المطرِ

Pınardı o, gölgeden, çiçeklerden,

Kuşlardan

Ceykûr! Ceykûr! Ey nurdan bir bahçe!

Mehtaplı gecelerde ve rüyalar âleminde kovaladığımız

Kelebeklerden bir çay.

Kanatlarını açar yağmurdan daha ıslak.

es-Seyyâb, 1948 yılında ailesiyle birlikte köyünden ayrılıp Bağdat'a yerleşir. Köyünden ayrılışın arifesinde “*el-Likâu 'l-Ehîr*” (Son Buluşma) adlı şiirini yazar. Bu şiirinde doğup büyüdüğü köyünden ayrılmanın ne kadar zor olduğunu köyüne hitaben şu ifadeleriyle aktarmaya çalışır⁵

هَذَا هُوَ الْيَوْمُ الْآخِرُ!؟

وَاحْسِرَتَاہ! أَتُصَدِّقِينَ؟ أَلَنْ تَخْفَى إِلَى لِقَاءِ؟

هَذَا هُوَ الْيَوْمُ الْآخِرُ فَلَيْتَهُ دُونَ انْتِهَاءِ!

لَيْتَ الْكَوَاكِبَ لَا تَسِيرُ

وَالسَّاعَةَ الْعُجْلَى تَنَامُ عَلَى الزَّمَانِ فَلَا تَفِيقُ!

⁴ Bedr Şâkir es-Seyyâb, *el-'Amalu 'ş-Şi'riyye el-Kâmile*, , Dâru'l-Hurriyye li't'-Tibâ'a ve'n-Neşr, Bağdat 2000, I, 120.

⁵ es-Seyyâb, *a.g.e.*, I, 49.

خَلَفْتَنِي وَخُدَيْ أُسِيرُ إِلَى السَّرَابِ بِلَا رَفِيقِ

İşte bugün son gün

Buna inanıyor musun? Tekrar bir buluşmaya acele etmeyecek misin? Büyük bir hasret içindeyim!

Bugün son gün, keşke gün bitmese

Keşke yıldızlar hareket etmese

Ve hızlı koşan saat, zaman üzerinde uyup kalkmasa

Beni tek başıma yoldaşsız seraplara esir bıraktın.

Yine şair Ahmed ‘Abdu’l-Mu’tî Hicâzî (d.1935), “*Selletu Leymûn*” (Limon Sepeti) adlı şiirinde köyüne olan özlemini aynı şekilde dile getirir. Semt pazarında gözüne ilişen bir limon sepeti, köydeki limon bahçelerini hatırlatır:⁶

سَلَّةُ لَيْمُونٍ!

تَحْتِ شُعَاعِ الشَّمْسِ الْمَيْسُونِ

وَالْوَلْدُ يُنَادِي بِالصَّوْتِ الْمَخْرُوجِ

"عِشْرُونَ بِقَرَشٍ"

"بِالْقَرَشِ الْوَاحِدِ عِشْرُونَ!"

سَلَّةُ لَيْمُونٍ، غَادَرَتْ الْقَرْيَةَ فِي الْفَجْرِ

كَانَتْ حَتَّى هَذَا الْوَقْتِ الْمَلْعُونِ،

خَضِرَاءُ، مُنْدَاةٌ بِالظَّلِّ

سَاحِجَةٌ فِي أَمْوَاجِ الظَّلِّ

كَانَتْ فِي عَفْوَتِهَا الْخَضِرَاءُ عَرَّوسَ الطَّيْرِ

سَلَّةُ لَيْمُونٍ!

تَحْتِ شُعَاعِ الشَّمْسِ الْمَيْسُونِ

⁶ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=65809>

وَقَعَتْ فِيهَا عَيْنِي،

فَتَذَكَّرْتُ الْقَرْيَةَ!

Limon sepeti!

Keskin güneş ışınları altında

Çocuk hüznü bir sesle çağırıyor

“Yirmi tanesi bir kuruş”

“Bir kuruşla yirmi tane!”

Limon sepeti, kuşluk vaktinde köyden ayrıldım

Hatta bu lanetli vakitte

Yeşildi, çiselenmişti her taraf

Yüzüyordu gölgelerin dalgalarında

O yeşil uykusunda bir gelin kuştı.

Limon sepeti!

Keskin güneş ışınları altında

Gözüm ilişti ona

Hatırladım köyü.

Şairler, köylerinden ayrılırken umut dolu hayallerle ayrılır. Çünkü daha iyi bir gelecek ümidiyle hareket eder. Ancak kente geldiklerinde, şehrin kalabalığı, ekonomik sıkıntılar gibi problemlerle karşı karşıya kalır. Bir anda umut dolu hayaller kaybolur, yerini karamsarlığa bırakır. Kentte yalnızlık duygusuna kapılır, geçmişe özlem duymaya başlar. Romantizmin unsurlarından biri olan tabiata dönüş düşüncesine sığınarak gerçeklerle yüz yüze kalmaktan kaçınmaya çalışır. Bu arada şairlerin köye olan özlemlerini dile getirtirken aslında çocukluk yıllarına, anneye olan özlemlerini romantik duygularla ifade eder.

Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı akabinde eğitim, sosyal ve ekonomi sebeplerden dolayı şehre göç eden birçok çağdaş Arap şairi, romantizmin etkisinde kalmıştır. Bu nedenle köyden kente göç ederken köy ve köyün doğal yaşamına, tabiata olan özlemlerini dile getiren pek çok şiir yazmıştır.

Kırsaldan kente göç eden şairlerin şehirde ilk dikkatlerini çeken ve ruhlarını sıkan, ufuklarını daraltan unsur evlerin duvarlarıdır. Bilindiği üzere duvar,

medeniyetin gerekliliğinden biridir. İnsanların görüş mesafelerini kapatan duvar, köyde pek kullanılmaz. Gözlerin görebildiğince açıktır her taraf köyde. İnsanlar burada kendilerini daha özgür hisseder. Örneğin şair Abdulmu'tî el-Hicâzî, 1960 yılında yazdığı *er-Rihle ile 'r-Rîf* (Köye Seyahat) adlı şiirde köyde ruhunu sıkı duvar olmadığı için kendini özgür olduğunu şöyle ifade eder:⁷

أماننا لا سَقْفٌ، ولا جِدار

أماننا المَدَى مُحَضُّوضٌ في المغربِ الشَّتوي، صَبَإِي الاخْضِرار

أين اُزْدِحَامُ النَّاسِ؟

أين اصْطِنَاعُ الرَّعِيعِ فِي آنِيَةِ التُّحَاسِ؟

هنا المَدَى لَا يَعْرِفُ الحُرَّاسِ

هنا أَنَا حُرٌّ، هنا الطَّيُورُ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَطِيرَ

Önümüzde ne tavan ne de duvar

Bir kış akşamında, önümüz saf yeşil

İnsan kalabalığı nerede?

Bakır saksıdaki suni çiçekler nerede?

Bu uzun yeşil bekçi bilmez

Ben özgürüm burada, kuşlar uçabilir burada.

Şehirde apartmanların yan yana, üst üste yığılmaları, kentın beton yığını hâline dönüşmesi ve kalabalıklaşması nedeniyle insanı âdeta bunalıma sokmakta ve hatta ufkunu da daraltmaktadır. Şairler kendilerini tabiatın ve atmosferden yalıtılmış bir durumda dört duvar arasında dar mekânlara sıkışmış, hapsedilmiş, ruhlarını boğmuş olarak hisseder. Bu nedenle pek çok şairin ruhları sıkı ve ufukları daraltan duvar unsurunu şiirlerinde ele aldıklarını görüyoruz. Bunun

⁷ Mişâl Halîl Cuhâ, *eş-Şi 'ru'l 'Arabî el-Hadîs-(min Ahmed Şevkî ilâ Mahmûd Dervîş,)*, Dâru'l-'Avde Beyrut 1999, s.400.

örneğini edebiyatımızda da görmek mümkündür. Behçet Necatigil'in şu mısralarını örnek verebiliriz:⁸

Ömrüm böyle geçti

Karşıda bir duvar

Üstelik ben değilim

Oynatan gölgeleri

Dikilmiş gözlerim

Yapışık

Dar ufuk

Göremedim Öteleri.

Kırsaldan kente göç eden pek çok çağdaş Arap şairin de şiirlerinde duvar temasına yer verdikleri görülür. Onu karşılarında duran ve canları sıkıan büyük bir engel olarak tasvir eder. Örneğin Abdulvahhâb el-Beyyâtî bu bağlamda bir şiirinde şöyle der:⁹

نَفْسِي تَمُوتُ

وَعَلَى الْجِدَارِ

ضَوْءُ النَّهَارِ

يَتَمَسُّ أَعْوَابِي،

وَيَبْصُقُهَا دَمًا، ضَوْءُ النَّهَارِ

Nefsim ölüyor

Duvarın üzerine

Gün ışığı

Emiyor yıllarımı

Ve onu kan olarak tükürüyor.

⁸ Nurullah Çetin, **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Şiirleri**, Kültür Bakanlığın Yayınları, Ankara 1997, s.192.

⁹ el-Beyyâtî, **a.g.e.**, I, s.134.

Aynı şekilde ‘Abdulmu’î Hicâzî, “*Kâne lî Kalbun*” (Benim Bir Kalbim Vardı) adlı şiirinde kent yaşamında duvarı, ruhu sıkı ve dostane ilişkilerini bitiren bir engel olarak görür:¹⁰

طرقْتُ نوادي الأَصْحَابِ، لَمْ أَعْنُرْ

على صاحب!

وَعُدْتُ .. تَدْعُنِي الأبوابُ،

والبوابُ، والحاجبُ!

يُدْحِرْجُنِي امتداد طريق

طريق مُقْفَرٍ شاحب،

لآخر مُقْفَرٍ شاحب،

تقوم على يديه قصور

وكان الحائط العملاق يَسْحَقُنِي

ويَحْنَقُنِي.

Dost meclislerinin kapısını çaldım, bir dost bulamadım

Geri döndüm .. Kapılar, kapıcı ve duvar uğurluyor beni bir bir

Uzun bir yol yuvarlıyor beni

Solgun ve ıssız bir yoldan

İssız ve solgun bir yola

İki tarafında yükselen villalar

Ve beni mahveden bir yüksek duvar

Beni boğuyor.

Yine “*İlâ'l-Likâ*” (Görüşmek Üzere) adlı şiirinde Hicâzî, bu bağlamda şöyle der:¹¹

¹⁰ Cuhâ, a.g.e., s.432.

¹¹ Cuhâ, a.g.e., s.433.

يا ويله من لم يصادف غير شمسها

غير البناء والسياح، والبناء والسياح

غير المرتعات، والملفات، والزجاج

يا أصدقاء!

يا أيها الأحياء تحت حائط أصم

Güneşinden başka hiçbir şeyle karşılaşmayanın vay haline!

Bina ve çitler, bina ve çitlerin dışında

Üçgen, dörtgen ve camlar

Ey Arkadaşlar!

Dilsiz bir duvarın altında ey yaşayanlar!

Kentte unsurundan sonra şairleri rahatsız eden unsur ışık olmuştur. Bunun başında da bol ışık saçan, gözler kamaştıran sokak lambaları gelmektedir. Köyde karanlığa alışmış olan gözler, şehre gelince birden bire fazla ışık görünce rahatsız olur. Şairler şiirlerinde bu ışıkları betimlerken onları, “üzgün”, “solgun”, “sıkıntı veren” objeler şeklinde betimleyip hoşnutsuzluklarını dile getirmektedir. Örneğin Bedir Şakir es-Seyyâb, “*Fi’s-Sukû’l-Kadîm*” (Eski Çarşıda) adlı şiirinde bu hususta şöyle der:¹²

والنور تعصره المصابيح الحزان في شحوب

مثل الضباب على الطريق

Solgun olan hüznü lambalar ışığı sıkıyor

Yollardaki sis gibi

Aynı şekilde “*Musâfirun bilâ Hakâ’ib*” (Çantasız Yolcular) adlı şiirinde el-Beyyâtî şehrin aydınlatma lambaları âdeta bir elektrik ya da bir araba çarpması gibi kendisini çarptığını ifade etmektedir. Onun ışıktan olan hoşnutsuzluğunu şöyle aktarmaktadır:¹³

الضوء يصدمني، وضوء المدينة من بعيد

¹² es-Seyyâb, a.g.e., I, 44.

¹³ el-Beyyâtî, a.g.e., I, 135.

تَقْسُ الحَيَاةَ يَعِيدُ رَصْفَ طَرِيقِهَا، سَأْمُ جَدِيدُ

أَقْوَى مِنَ المَوْتِ العَنِيدُ

Uzaktan şehrin gürültüsü ve ışık beni çarpıyor

Onun kaldırımları aynı yaşamı tekrar ediyor, yeni bir sıkıntı

İnatçı bir ölümden daha güçlü.

Daha önce belirttiğimiz gibi iş bulma veya daha iyi bir yaşam sürdürme umuduyla insanlar kentlere göç eder. Hızlı göç yoğunluğu nedeniyle kentler kalabalıklaşmıştır. Her geçen gün biraz daha kalabalıklaşan nüfusla birlikte ulaşım araçlarının sayısı da artmış ve beraberinde çevre kirliliğini de getirmiştir. Bu da kentteki yaşamı sıkıcı ve bunaltıcı bir duruma getirmiştir. Kentte otobüs durakları, tren istasyonları, vapur iskeleleri gibi gözünü nereye çevirirsen bir insan yığını görürsün. Özellikle bu yığılma ve karabalık, mesai saatlerinin başlangıcında ve bitişinde daha çok görülür. İnsanlar iş çıkışında bir an önce evlerine gidip dinlenmek için ilk gelen otobüs, tren veya vapura tıka basa binmeye çalışır. Hareket sırasında iş yorgunluğu nedeniyle kimi ayakta, kimi arkadaşının omzunda kimi de pencerelere yaslanıp uyuklar. Hicâzî bu durumu şu çarpıcı ifadeleriyle bir şiirinde şöyle tasvir eder:¹⁴

الكل متعبون، والدخان

تغزله انوفهم، تغزله مدخنة القطار

العائدون من شوارع الغبار... من المدينة

ثم ارخؤا رؤوسهم على نوافذ القطار

كأنهم عجائز تخدموا على جدار... كأنهم مهاجرون

تكدسوا على سفينة

كأنهم جرحى وقد عادوا من الميدان

هذه حالة محطة المدينة

Herkes yorgun,

¹⁴ Cuhâ, a.g.e., s.441.

*Burunları dumanı örüyor,
Trenin egzozu dumanı örüyor
Tozlu yollardan dönenler şehirden dönenler
Sonra başlarını trenin pencerelerine dayadılar
Sanki bir duvarın üzerine yıkılmış yaşlılar gibi
Sanki göçmenler gibi
Bir gemide istiflenmişler
Sanki savaş meydanından dönmüş yaralı gibidir
İşte şehir istasyonunun durumu budur*

Köylünün şehirde dikkatini çektiği unsurlardan bir diğeri de zamandır. Herkes mesai saatine zamanında ulaşabilmek, iş yerine vaktinde yetişmek, tren, otobüs veya uçağa binebilmek için her zaman koşuşturma içinde olmuştur. Şehrin sokak ve caddeleri insan seliyle dolup taşmaktadır. İnsanlar burada hızlı adımlarla âdeta birbiriyle, zamanla ve hatta ecelleriyle yarışmasına hareket halindedir. Yürürken insanların yemek yediğini ve bir şeyler içtiğini görürsün. Şehirde “acele ve sürat” köylünün gözüne çarptığı genel karakterlerdir. Çünkü zaman mefhumu önemlidir bir şehirli için. Köyden şehre geldiğinde bu durumu El-Hicâzî en güzel bir şekilde 1955 yılında yazdığı “*İlâ's-Seyyide*” (Seyyide'ye Doğru¹⁵) adlı şiirinde şu ifadeleriyle ortaya koyduğunu görmekteyiz:¹⁶

يا عمّ..
من أين الطريق؟
أين طريق "السيدة"؟
أيمن قليلاً، ثم أيسر يا بني
قال، ولم ينظر إلي!
والناس يمضون سراعاً،
لا يخلفون ،

¹⁵ es-Seyyide, Kahire'de bir semtin adıdır.

¹⁶ Cuhâ, a.g.e., s.433.

أشباحهم تمضي تباعا،
لا ينتظرون
حتى إذا مرّ الترام
بين الزحام،
لا يفزعون
لكنتي أخشى الترام
كلّ غريب ههنا يخشى الترام!

Amca..!

Yol nerede

“Seyyide” yolu nerede?

“Biraz sağ ve sonra sola dön oğlum” dedi

Ve bana bakmadan!

İnsanlar hızlıca gidip geliyor

Yemin içmiyorlar

Peşlerinden siluetleri akıyor

Beklemiyorlar,

Tramvay geçse dahi

Kalabalığın arasında

Korkmuyorlar.

Oysa ben tramvaydan korkuyorum

İşte her yabancı burada tramvaydan korkar.

Şair yukarıdaki şiirinin son mısraında şehirde “yabancı” biri olduğunu ifade ederken aslında şehir ile köy arasındaki sosyal değişimi öne çıkarmaya çalışmaktadır. Bilindiği gibi köy, her zaman kaynaşmanın, yardımlaşmanın, muhabbetin eksik olmadığı, canlı ve şenlikle dolu bir hayatın olduğu yerdir. Oysa şehirdeki hayat yani apartman hayatı, sosyal bağların çözüldüğü, bireyselleşmenin öne çıktığı, bencilliğin, sosyal yalnızlığın ve yabancılaşmanın

arttığı mekândır. Nitekim şair el-Hicâzî yukarıdaki şiirin devamında bu bağlamda şöyle der:¹⁷

والناس حولي ساهمون
لا يعرفون بعضهم .. هذا الكئيب
لعلّه مثلي غريب
أليس مثلي غريب

*İnsanlar etrafımda yüzleri asık
Birbirini tanımıyor
Bu üzgün adam,
Belki de benim gibi yabancı
Benim gibi yabancı değil mi.?*

Şairlerin şehirde kendilerini “yabancı” ve “kaybolmuş” hissetmelerinin nedeni aslında şehirde insanların birbirini tanımamasından, birbirlerine yabancı oluşundan kaynaklanmaktadır. Şehirdeki insani ilişkiler köyedekinin aksine oldukça soğuktur. Kimse kimseyi tanımamaktadır. Aynı binada yaşamalarına rağmen komşunun komşusundan haberi yoktur. el-Hicâzî’nin ifade ettiği gibi:¹⁸

فالناسُ في المدائن الكبرى عَدَدٌ

Büyük şehirde insanlar sayıdan ibaret.

Nâzik el-Melâike, *en-Nâ’ime fi ‘ş-Şâri’* (Sokakta Uyuyan Kız) adlı şiirinde aç, susuz ve uykusuz bir şekilde Bağdat’ın soğuk ve yağmurlu bir kış gecesinde kaldırımda uyuyan bir kızın dramını konu edinir. Nâzik el-Melâike bu şiirinde şehir hayatının ve şehir insanının acımasızlığına insanî değerlerin nasıl yitirildiğine dikkat çekerek şöyle der:¹⁹

وينامُ في الشَّارِعِ ييقُونَ بلا مأوى ولا حُمى تَتَفَعُّ عندَ الناسِ ولا شكوى

¹⁷ Cuhâ, a.g.e., s.433.

¹⁸ Cuhâ, a.g.e., s.433.

¹⁹ Nâzik el-Melâ’ike, *Divân*, Dâru’l-‘Avde, Beyrut 1997,II.272.

هذا الظلم المتوحش باسم المدينة، باسم الإحساس، فوا خجل النسائيته

Sokaklarda uyuyorlar evsiz barksız, ne bir şikâyet ne de hastalık insanlar nezdinde işe yarıyor.

Bu vahşet ve zulüm kentin adıyla, duygularla yapılıyor, bundan utansın insanlık.

Şehirdeki modern hayat, hızlı ve tekdüzedir. Evden işe, işten eve monoton bir hayat. Şehirde her şey maddiyata dayandığı için insanların daha fazla para kazanmak için çok çalışması gerekmektedir. Şehir insanın yaşamını mekanikleştirmektedir. Zaman zaman kentli insan bizatihi makineleşen bu yaşamla boğuşmaktan bunalmaktadır. Hatta modernleşmenin getirdiği baskı ve dayatmalar sonucu ruh dünyasının tükendiği hissine kapılarak acımasız gerçeklerle karşılaşmaktadır. İnsani duygularını kaybetmiş âdeta bir makine gibi hareket etmektedir. Şair Emel Dunkul (1940-1983) kentli insanın nasıl bir makineye dönüştüğünü çarpıcı bir şekilde şu dizeleriyle ifade etmektedir:²⁰

لناس هنا - في المدن الكبرى - ساعات

لا تتخلف

لا تتوقف

لا تتصرف

آلات , آلات , آلات

İnsanlar burada- büyük şehirlerde- saattir

Geri kalmaz

Durmaz

Kendi başına hareket etmez

Makine, makine, makine gibi.

Kentin tempolu hayatına ayak uydurmak zorunda kalan metropol insanı, acıma, merhamet, dostluk, dayanışma, yardımseverlik gibi hümanist değer ve duygularını kaybetmiş âdeta. Bir robot gibi hareket etmektedir. Hicâzî Kahire'nin ana meydanlarında tramvayın çarptığı ve hayatını kaybettiği bir çocuğun ölümünü konu alan "Maktalu Sabiy"(Bir Çocuğun Ölümü) adlı şiirinde kentli

²⁰ Emel Dunkul, (tsz) el-'Amâlu'sh-Şi'riyye el-Kâmile, Dâru'l-'Avde, Beyrut tsz, s.108.

insanın bu olay karşısında nasıl duyarsız ve kayıtsız kaldığını şu çarpıcı ifadeleriyle ortaya koymaktadır:²¹

الموت في الميدان طنّ
الصمت حطّاً كالكفن
وأقبلت ذبابة خضراء
جاءت من المقابر الريفيّة الحزينة
ولو لبت جناحها على صبيّ مات في المدينة
فما بكت عليه عين
الموت في الميدان طنّ
العجالات صقرت، توقّفت
قالوا: ابن من؟
ولم يجب أحد
فليس يعرف اسمه هنا سواه
يا ولداه!
قيلت، وغاب القائل الحزين،
والتفت العيون بالعيون،
ولم يجب أحد

*Vızıldadı ölüm meydanda
Sessizlik çöktü kefen gibi
Karşıdan yeşil bir sinek geldi
Köyün hazin mezarlıklarından
Şehirde ölen bir gence kanatlarıyla cevap verebilseydi*

²¹ <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=65812>

*Ağlamadı ona hiçbir bir göz
Meydanda ölüm vızıldadı
Tekerler ezdi ve durdu
Dediler ki: kimin oğlu?
Kimseden yanıt gelmedi
Kendisinden başka adını bilen yok burada!
Ey oğul!
Denildi, bunu söyleyen mahzun birden kayboldu
Gözler gözlerle buluştu
Kimse cevap vermedi.*

Şairler, modern insanın her gün yaşadığı hızlı tempoyu oldukça çarpıcı imajlarla dile getirmeye çalışmıştır. Bilindiği üzere kentte yaşayan bir insanın acele etmesi ve yetişmesi gereken çok şey var. Zamanında işinde olması, çocuğunu okula veya kreşe zamanında yetiştirmesi, seyahat edecekse trene, vapura veya uçağa geç kalmaması veyahut eve dönüş veya bir randevuya zamanında yetişmek için acele etmesi gerekir. Aynı durum aynı şeyleri yapmak isteyen binlerce insanın aynı anda hızlı hareket halinde olduğu görülür. Şehirli insanlar bazen bu hıza kendini o kadar kaptırıyor ki tramvaya veya otobüse daha insanlar inmeden itiş kakış şeklinde binmeye çalışır. Vapur daha iskeleye yanaşmadan insanlar hayatını riske atarak hızlıca binmeye kalkışır. Kırmızı ışıkta insan hem kendi canını hem de karşıdakinin canını tehlikeye atarak karşıya koşarak geçmeye çalışır. Kentin bu hızına insanlar âdeta bağımlı hale gelmiştir. Kentin bu alışılmış hızlı hayatı sadece günlük yaşamla sınırlı kalmaz. Şair Salâh ‘Abdussabûr, kentli insanın bu hızlı hayatını Ahmed Şevkî’in bir şiirine gönderme yaparak ironik bir üslûla dile getirmeye çalışır.

Ahmed Şevkî bir şiirinde aşkın merhalelerini sıralarken şöyle tarif eder:²²

نظرة، فابتسامة، فسلام فكلامة، فموعد، فلقاء

Bir bakış... bir gülümseme... bir selam... bir söz... bir randevu... ve bir kavuşma.

²² Ahmed Şevkî, el-‘Amâlu’s-Şi’riyye el-Kâmile, Dâru’l’Avde, Beyrut 1988, I,112.

Salâh ‘Abdussabûr, hız ve acelecilik olgusunun kentli insanın sadece günlük yaşamıyla sınırlı olmadığını bunun duygu dünyasına da yansıdığını ifade etmek için, “*el-Hubbu fi Heze-Zemân*” (Bu Zamanda Aşk) adlı şiirinde ironik bir dille şöyle ortaya koymaktadır:²³

الحبُّ يا رفيقي، قد كان
في أول الزمان
يخضع للترتيب والحسبان
" نظرة فابتسامةً فسلام
فكلامٌ فموعدٌ فلقاء"
اليوم .. يا عجائب الزمان !
قد يلتقي في الحبِّ عشقان
من قبل أن يتسما

“*Ey dostum aşk*

Eski zamanlarda

Hesap ve sıralamaya tabiydi

“*Bir bakış... bir gülümseme... bir selam...*

bir söz... bir randevu... ve bir kavuşma”

Bugün ise çok ilginç bir zaman

İki âşık buluşuyorlar

Gülümsemeden önce”

İfadesiyle aşk ciddi bir iştir, bir tertip bir sıralamaya bir zaman ve bir mekâna ihtiyacı vardır. Oysa yirminci yüzyıldaki aşk ise Salâh ‘Abdussabûr, Ahmed Şevkî’nin yukarıdaki mısrasını kullanarak geçmiş ile günümüz arasındaki aşk anlayış farkını ortaya koymaya çalışır.

Yine bir şehir şairi olarak niteleyebileceğimiz Nizâr Kabbânî “*Ma’a Cerîde*” (Bir Gazeteyle) adlı şiirinde bir kentli bir insanın acelecilik ve meşguliyeti

²³ Salâh ‘Abdusabûr, **Divân**, Dârü’l-‘Avde, Beyrut 1972, s.217.

nedeniyle aynı masayı paylaşan bir bayanın aşkına cevap vermeden kalkması ve onu “atılmış bir gazete gibi” masayı terk edip gitmesi ve şu ifadeleriyle şehir hayatından bir kesit vermektedir:²⁴

أُخْرِجَ مِنْ مِعْطَفِهِ الْجَرِيدَةَ ..
وَعُلبَةُ التَّقَابِ
وَدُونَ أَنْ يُلَاحِظَ اضْطِرَابِي ..
وَدُونَ مَا اهْتَمَامِ
تَنَاوَلَ السُّكَّرَ مِنْ أَمَامِي
ذُوبَ فِي الْفَنجَانِ قِطْعَتَيْنِ
ذُوبِي .. ذُوبَ قِطْعَتَيْنِ
وَبَعْدَ لِحْظَتَيْنِ
وَدُونَ أَنْ يَرَانِي
وَيَعْرِفَ الشُّوقَ الَّذِي اعْتَرَانِي
تَنَاوَلَ الْمِعْطَفَ مِنْ أَمَامِي
وَعَابَ فِي الرَّحَامِ
مُخْلِفاً وِراءَهُ .. الْجَرِيدَةَ
وَجِيدَةً
مِثْلِي أَنَا .. وَجِيدَةً

Çıkardı paltosundan gazeteyi

Ve kibriti

Telaşımı görmeden

Önemsemeden.

²⁴ Nizâr Kabbânî, **el-A‘mâlu’s-Şi‘riyye el-Kâmile**, Menşurât Nizâr Kabbânî, Beyrut 1988, I, 263.

*Önümden şekeri aldı
İki şekeri fincanda eritti
Beni de eritti ... iki şekeri de eritti
İki dakika sonra
Beni görmeden
Beni saran aşkı bildiği halde
Önümden paltosunu aldı
Ve kayboldu kalabalıkta
Arkasında gazeteyi bırakarak
Tek başına
Benim gibi ... tek başıma.*

Şairlerin şehirde yaşayan bir insanın bir başkasına ihtiyaç duymaması için mutlaka parası olması gerekir. Çünkü şehirdeki hayat köyden farklıdır. Köyde insanlar arasında dayanışma ve yardımlaşma unsuru güçlüdür Her ne kadar köylü insanı yoksul ise de elindeki ekmeği bir başkasıyla paylaşabilmektedir. Bu kültür kırsal toplumlarda yaygındır.

İşte şair Hicâzi bir şiirinde parasızlıktan dolayı içinde oturduğu evin kirasını ödeyemediği için evden çıkarıldığını ve sokakta çaresizlik içinde bırakıldığını ifade ederek, şehirde paranın önemine şu ifadelerle dikkat çekmektedir:²⁵

وسرت يا ليل المدينة

أرقق الآه الحزينة

أجرّ ساقى المجهد،

للسيدة

بلا نقود، جائع حتى العياء،

بلا رفيق

²⁵ <http://www.adab.com.6580>

كأنتي طفل رمته خاطئة
فلم يعره العابرون في الطريق،
حتى الرثاء!
.....
لا. لن أعود
لا لن أعود ثانيا بلا نقود
يا قاهره!

*Şehrin gecesinde yürüdüm
Gözyaşı içinde ahlar çekiyorum
Yorgun bacaklarımı sürüklüyorum
“Seyyide” bölgesine doğru
Parasız, aç ve bitkin
Yoldaşsız
Sanki günahkâr bir kadının attığı bir çocuk gibiyim
Yolda geçenlerin hiç birisi önemsemedi onu
Üzülmedi bile
Hayır, dönmeyeceğim
Hayır, bir daha parasız dönmeyeceğim
Ey Kahire!*

Şüphesiz ki insanın yaşamında mal önemli bir faktördür. Ancak şehirde mal edinme hırs ve anlayışı daha belirgin bir şekilde ön plândadır. Şehir hayatının tüm alanlarında bunu görmek ve hissetmek mümkündür. Burada insan ilişkileri daha çok menfaat ve çıkar üzerinedir. Mal edinme hırsı insanlar arasında rekabet ve mücadele etmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu da insanlarda kin, nefret, çatışma ve düşmanlık duygularını arttırmış, onu merhamet ve erdemlikten yoksun bırakmıştır. Şehirdeki efendi-köle patron-işçi yöneten-yönetilen zengin-fakir soylu-halk gibi sosyal statülerin farklılığı ve çeşitliği de bu nefret ve çatışmayı artıran sebeplerdendir. Aynı zamanda şehirdeki yozlaşmanın ve ahlaki

çöküntünün temelinde de para ve mal kazanma olgusu bulunmaktadır. Kırsal hayatta maddiyat faktörü fazla olmadığından dolayı şehir yaşantısına göre daha sakin, daha doğal ve saftır. Bu nedenle pek çok edebiyatçı ve yazarın kır hayatını şehir hayatına tercih ettiğini görmekteyiz. Özellikle romantik şair ve yazarlarda bu eğilim daha çok baskındır. Örneğin romantizmin önemli temsilcilerinden J.J. Rousseau'nun soylu vahşi'ye yaptığı vurguyla bu değer yargısı sorgulanmaya başlanmış ve “tabiat güzeldir, medeniyet çirkindir. Her şey Tanrı yarattığında mükemmeldir.” ifadeleriyle tercihini doğadan yana kullanmıştır.²⁶

Yine romantik akımının öncülerinden şair Alfred de Vigny “Dünyadan Uzak” adlı şiirinde şehir hayatından uzak doğada sade ve sessiz bir yaşamı tercih ettiğini görmekteyiz:²⁷

*Gözü sendeki o pis o hayasız yabancının;
Yürü git korkusuzca; şehirleri ko git,
Uzat tut ayaklarını o tozlu yollardan
İşte uzak kentler, bizim gözümüzle bak git.*

*Yazılı kayaları gibi tutsak insanlığın
Geniş barınaklardır o tarlalar, ormanlar
Karanlık adalarla çevrili deniz gibi hür.
Yürü elinde çiçekler tarlalar arasında.*

Aynı şekilde ünlü şairimiz Abdülhak Hamit 1878 yılında yazdığı “Sahra” adlı şiirinde batılı romantik şairlerden esinlenerek “kır-şehir” “köylü-şehirli”, “tabii-lik-suni'lik” temlerini mukayese ederek doğal hayatı, şehir hayatına tercih etmiştir:²⁸

*Bir zamanlar karargâhım idi
Bedeviler gibi beyâbanlar:
Buna mucib de iştibâhım idi;
Nasıl imrar-ı vakt eder anlar.
Belde halkında görmedim hayfa
Gördüğüm ünsü ehl-i vahşette!*

²⁶ Jean Jacques Rousseau, **Tolu Sözleşme** (Çev. Enver Günsel), Tutku Yayınevi, Ankara 2016, s.79.

²⁷ <http://www.antoloji.com/dunyadan-uzak-siir>.

²⁸ Kenân Akyüz, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İnkılâp Yayınları İstanbul 1985, s.136.

Bedevîler sukûnu rahatte;
Sürdüğü daima ganemle sefâ.
Beledî muttasıl esir-i cefâ
İntiâş aleminde zulmetde!
Biri endişeden aman bulmaz;
Biri endişeye zaman bulmaz.

Aslında Rousseau'dan çok önce İbn Haldûn buna benzer bir şekilde meseleyi ele almıştır. Barbar/ ilkel-medenî anlamına gelen bedevî-hadarî kavramları üzerinde durmuştur. Ona göre şehir ahalişi her çeşit lezzetler, bolluk ve genişlik içinde yaşamaya alıştıkları, dünyanın arzu ve heveslerinin düşkünü oldukları için şehrin fena, bozuk birçok huy ve kötülükleriyle nefislerini lekelerler. Bundan dolayı iyilik yollarından o nispette uzaklaşırlar. Göçebe ve köy hayatı yaşayanlar ancak hayatlarını devam ettirebilecek ölçüde dünyaya düşkün olup, nefis ve arzularının sebep ve vasıtalarına ve dünya lezzetlerinden hiçbirine ve sebeplerine sahip değildirlir.²⁹

İbn Haldun'un yukarıda ifade ettiği gibi şehir insanının köylü insana göre günah işleme ihtimali daha yüksektir. Bilindiği üzere köyde yaşayan insanları ve özellikle gençleri dizginleyen ve onların davranışlarını kontrol eden pek çok etken bulunmaktadır. Bunların başında gelenek ve görenekler, komşuluk ilişkileri, akraba arasında yardımlaşma, dayanışma ve kaderine razı olma gibi faktörler gelmektedir. Kentlerde ise insanlar arası ilişkiler oldukça soğuk ve gevşektir. Geleneksel değer yargılarının yerine çıkar ilişkileri geçmiştir. Bu yüzden köyden metropol kentlere göç eden yoksul insanlar, tek başlarına mutsuz ve desteksiz bir şekilde ayakta kalma mücadelesini vermeye çalışır. Artık şehirde artan tüketim ve lüks hayat karşısında yoksul bir ailenin, hızlı bir şekilde ayak uydurması oldukça güç ve zordur. Belli bir süreye kadar bocalayabilir. Bu süre zarfında da sahip olduğu değerleri bir tarafa bırakarak yoldan çıkma ve günah işleme olasılığı daha yüksektir.

Köyden kente göç edip varoşlarda yaşamaya başlayan taşralılar, köyde yıllarca edindikleri değer ve becerilerin şehirde işe yaramadığını görürler. Zira şehirde nüfus yoğunlaşması ve iş hayatı nedeniyle insanlar aynı apartmanda komşusunun kim olduğunu bilmeden yaşamaya başlar. Köydeki sosyal bir kontrol aracı olan komşuluk ve akrabalık ilişkiler şehirde önemini yitirince

²⁹ İbn Haldûn, **el-Mukaddime**, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1987, s.123.

kişinin üzerindeki baskı da haliyle ortadan kalkmış olur. Artık kişi yaptığı bir eylemden dolayı utanma veya hicap duyma gibi bir endişesi de kalmaz. Ayrıca köyde bir hata yapan veya suç işleyen birisi köy toplumu tarafından küçümsenir ve dışlanır. Ancak şehirde suça bir şekilde karışmış olan biri iyi veya kötü bir adam olarak anılmayı pek fazla umursamaz. Çünkü bunun köydeki kadar pek önemi yoktur. Kişi şehirde daha bireysel ve özgürdür. Onun tüm düşünce ve çabası daha fazla para kazanmak ve iyi bir hayat sürdürmektir.

Dolayısıyla şehirde hayat daha çok “ sermaye ve tüketim” kavramı etrafında şekillenmektedir. Hal böyle olunca şehirde insan ve insani değerlere bağlılık gittikçe azalır. Bir başka ifadeyle para insani değerleri yok eden bir araç olarak kullanılmaya çalışılır şehirde. Nitekim Iraklı şair Bedir Şâkir es-Seyyâb’ın bir şiirinde “Mal şehrin şeytanı” olarak şu şekilde nitelmesi oldukça dikkat çekicidir:³⁰

المال شيطان المدينة

لم يحظ من هذا الرهان بغير أجساد مهينة

"فاوست" في أعماقهنَّ يعيد أغنية حزينة

المال شيطان المدينة، رب "فاوست" الجديد

جارت على الأثمان وفرة ما لديه من العبيد

الخبز والأسمال حظ عبيده المتذللين

مما يوزع من عطايا-لا الآلء والشباب

والمومس العجفاء-لا "هيلين" والظمأ اللعين

لا حكمة الفرح والمجنح والخطفة والعذاب

Mal şehrin şeytanıdır

Bu meydan okumadan zilletli bedenlerden başka bir şey nasibini almadı

Onların derin ruhlarında “Faust” hüzünlü bir şarkıyı tekrarlıyor

Mal şehrin şeytanıdır, “Faust”un yeni Tanrısı

Malın birçok kölesi var

³⁰ es-Seyyâb, a.g.e., I, 271-272.

Ekmek ve eski paçavralar onun alçak kölelerinin nasibi

Dağıtılan hediyeler- inci ve gençlik değil

Sıska bir fahişe “Helene” değil, susamış melun

Azap, günah ve suçlu, sevincin hikmeti yoktu.

Bedîr şakir es-Seyyâb, “mal şehrin şeytanıdır” ederken, yirminci yüzyılın şehir hayatındaki insanlık trajedisine dikkat çekmek istemiştir. Bu ifadelerini desteklemek için es-Seyyâb, büyük Alman şairi Goethe’nin şiirlerinde dile getirdiği “Faust” adlı mitolojik hikâyesinden yararlanır. Bu hikâye şöyle anlatılır:

Şeytan, Faust’a hem ruhen hem de bedeneni hâkim olacağını iddia eder. Faust yaşadığı sürece, bilgi, zenginlik, gençlik ve büyü yapma gücü ve Truva güzeli Helene’yi göstermek ve ona sahip olmak karışlığında şeytana hem ruhunu ve hem de bedenini teslim etmeyi kabul eder.

Faust’un Almanya’nın taşrasını dolaşırken yanından ayırmadığı köpeğinde şeytan olduğuna yaygın olarak halk tarafından inanılmaya başlanır. Faust bir gece Würtemberg’te bir handa ölü bulunur. Öldüğünde yüzünde dehşet verici izler bulunmaktaydı. Bu da onu çok kötü bir şekilde öldüğünü göstermekteydi. Bu nedenle halk arasında onu şeytanın öldürdüğü yargısına varılmıştır. Şeytan olarak inanılan köpeğin Faust’un cesedine sahip olmuş ancak ruhuna sahip olamamıştır. Ruh cesetten çıkıp gerçek yerine varmıştır.³¹

Dolayısıyla şeytan, değer, erdemliğin, yüceliğin ve faziletin sembolü olan insan ruhuna değil maddiyatı simgeleyen cesede sahip olmuştur. İşte yirminci yüzyılın “yeni Faust’u” da şehirde kötülüklerin kaynağı olarak görüldüğü paranın insanların ruhlarını değil bedenini ancak satın alabilmektedir. Böylece kentli insan da Faust gibi kendini “şehir şeytanına” satmış durumdadır.

Gerek Arap edebiyatında gerekse dünya edebiyatında kentle ilgili iki temel bakış açısı oluşmuştur. Bunlardan biri şehri yüceltip överken diğeri de kötülüklerin mekânı olarak görüp onu âdeta bir öcü olarak görmüştür. Bu da kentin, şair ve yazarların üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ölçüsünde kişiden kişiye değişmektedir. Örneğin Nizar Kabbânî, “Kudüs” adlı şiiriyle Kudüs’u bir “sevgiliye” bir inciye benzetir. “Hâzî Dimaşk” (Bu Dimaşk) adlı şiirinde ise Şam’ı, “rüyalarının hazinesi olduğunu, elma bahçeleriyle ve yasemin çiçekleriyle güzelliğine güzellik kattığını ve ölümüne sevdiğini ifade ederek yüceltmeye

³¹ Muhammed Mustafâ Heddâra, **Dirâsât fi’l-Edebi’l-Hadîs**, Dâru’l-’Ulumi’l-‘Arabiyye, Beyrut 1990, s.46.

çalışır.³² Aynı şekilde Ahmed Şevkî, Mahmûd Dervîş, Adonis gibi şairler de Şam kentini övüp yücelten şiirler kaleme almışlardır. Kentleri yücelten şairlerin aksine onu aşağılayan ve günahların işlendiği, kötülüklerin toplandığı bir mekân olarak gören şairler de vardır. Buna da Iraklı şair Abdulvahhâb el-Beyyâtî'nin "*el-Medine*" (Şehir)adlı şiirini örnek verebiliriz:³³

عندما تعرّت المدينة
رأيت في عيونها الحزينة
مبازلّ الساسة واللصوص والبياذق
رأيت في عيونها المشانق
نُصب والسجون والمخارق
والحزن والضياح والدخان
رأيت في عيونها الانسان
يُلصق مثل طابع البريد
في أيما شيء
رأيت الدم والجريمة
وعلب الكبريت والقديد
رأيت في عيونها الطفولة اليتيمة
ضائعة تبحث في المزابل
عن عظمة
عن قمرٍ يموت
فوق جثث المنازل

³² Şiir için bkz. Salih TUR, *Nizâr Kabbânî Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005, s.237-238.

³³ Abdulvahhâb el-Beyyâtî, *Divân*, Dâru'l-'Avde, Beyrut 1990, II,107-108.

رأيت إنسان الغد المعروض في واجهة المخازن

وقطع النقود والمداخن

مجللاً بالجزن والسواد

مكبلاً ييصق في عيونه الشرطيُّ

واللوطيُّ والقَوَاد

Şehir çıplak olduğunda

Onun hüznünlü gözlerinde

Piyon, hırsız ve siyasetçilerin rezilliklerini gördüm.

Onun gözlerinde gerilmiş çarmıhları, zindanları ve mihrakları,

Hüznü, kaybolmayı ve dumanı gördüm

Onun gözlerinde bir posta pulu gibi insanın yapıştırıldığını gördüm

Herhangi bir şeyin üzerine

Kan ve suçtu gördüm

Kibrit kutularını ve kurutulmuş etleri gördüm

Gözlerinde mezbelelerde yüceliği

Ve evlerin iskeletleri üzerinde ölen ayı arayan

Kaybolmuş yetim çocukları gördüm

Mahzenin önünde para destelerinde ve bacalarda

Yarının insanını gördüm

Hüzün ve karanlıkla onurlanmış

Prangalara vurulmuş ve tükürüyor gözlerine polis

Homoseksüel ve kavat.

Yine Çağdaş Arap şairlerinin şiirlerinde dikkat çeken bir başka husus da kentleri tasvir ederken onu bir kadına veya bir “fahişeye” benzetmeleridir. Örneğin Adonis, Şam şehrini bir kadına benzetip bu bağlamda onu şöyle niteler:³⁴

يا امرأة الرضى بلا يقين
يا امرأة القبول
يا امرأة الضوضاء والذهول
يا امرأة مليئة العروق بالغابات والوحول
أيتها العارية الضائعة الفخذين يا دمشق

Ey bilmeden karşı çıkan!

Ey kabul eden kadın

Ey şaşkın ve yaygaracı kadın

Ey damarları çamur ve ormanlarla dolu

Ey baldırları kaybolmuş üryan olan Şam.

Aynı şekilde Abdulvahhâb el-Beyyâtî, “*Nisâbûr el-Hayyâm*” (Hayyam’ın Nisâbûr’u) adlı şiirinde kenti betimlerken kendini pazarlayan bir fahişeye benzeterek şöyle der:³⁵

كل الغزاة بصقوا في وجهها المجدور
وضاجعوها وهي في المخاض

Tüm işgalciler çöpürlü yüzüne tükürdüler

Ve doğum sancısı çekerken onunla uyudular.

el-Beyyâtî’nin kent tasvirini yaparken kenti sadece bir fahişe kadına benzetmekle kalmayıp cinsellik olgusunu ön plana çıkarması oldukça dikkat çekicidir. Örneğin “*el-Hamlu’l-Kâzib*” (Yalancı Gebelik)” adlı şiirinde bu konuda şöyle der:³⁶

³⁴ İhsân ‘Abbâs, *İtticâhâtu’s-Şi’ri’l-‘Arabî’l-Mu‘âsır*, Kuveyt, el-Meclisu’l-Vatanî li’s-Sakâfe ve’l-Funûn ve’l-Âdâb, Kuveyt 1978, s.114.

³⁵ el-Beyyâtî, *a.g.e.*, II, 328.

³⁶ Abbâs, *a.g.e.*, s.92.

العافر الملوک

من ألف ألف وهي في أسماها تضاجع الملوک

.....

تفتح للغزاة ساقبها وللطغاة

تحمل حملاً كاذباً في كل فجر، وتموت كلما القمر

غاب وراء غابة النخيل في السحر.

Kısır ve bitkin

Binlerce yıldır paçavra elbiseleriyle krallarla yatıp kalkıyor

.....

İşgalci ve zalimlere bacalarını açıyor

Her fecirde yalan bir hamilelik taşıyor ve ay, seher vaktinde

Hurma ağaçlarının ardında battığında ise ölüyor.

Kenti bir kadına benzetme düşüncesi Filistinli şair Hâmid Sa'id'de görüyoruz. Hâmid Said, "Tavakku'ât Havle Mustakbeli'l-Muduni'l-Mehzûme" (Hezimete Uğramış bir Şehre Dair Beklentiler) adlı şiirinde Kudüs'ü tecavüze uğramış tutsak kadına benzetir:³⁷

ملك يهودي يقضي ليلة معها

وقد لقتحت

فأولدها دماً مرأً

ومات صبيها العربي مقتولاً

Bir Yahudi kral, gecesini onunla geçiriyor

Hamile kaldı

Ve ona acı bir kan doğurttu

Delikanlı Arap oğlu vurularak öldü.

³⁷ Aynı eser, s.92.

Çağdaş Arap şairlerinin kenti bu şekilde bir fahişeye benzetmeleri aslında Arap şiirine özgü bir tasvir değildir. Bu benzetme daha çok Batı edebiyatının Arap edebiyatı üzerindeki etkisinin bir yansımasıdır. Bilindiği üzere Modern Batı edebiyatının öncülerinden olan Baudelaire, tüm dünya edebiyatçılarını etkilediği gibi Çağdaş Arap şairlerini de derinden etkilemiş bir şairdir. Entelektüel çevrelerde Arap dünyasının siyasî, sosyal, ekonomik alanda geri kalmışlığın temelinde kültürel sorunların olduğu kanaati egemendi. Klasik Arap edebiyat ve kültür geleneğinden kurtulmaya çalışan ve yeni bir Arap kültür ve edebiyatının inşasının gerekliliğine inanmış olan pek çok genç Arap şairleri, Baudelaire’i kendilerine bir ilham kaynağı olarak görmüşlerdir. Baudelaire’in 1860’tan sonra dünya edebiyatı üzerinde estirmiş olduğu hava yirminci yüzyıla kadar Arap edebiyatı üzerinde de etkisini sürdürmüştür.

Baudelaire, serbest şiir olarak adlandırdığımız “Spleen de Paris” (Paris Sıkıntısı) adlı eserinin sonunda yer alan “Epilogue” (Sonuç) şiirinde Paris’i fahişe bir kadına benzetir. Bu başkent için “rezil” sıfatını kullanır. Ancak bu kötü nitelmenin hemen ardından da bu defa Paris kentine olan sevgi ve muhabbetini “Seni seviyorum” ifadesiyle dile getirir. Aslında Baudelaire Paris’i bir fahişeye benzetirken beton yığınlarıyla dolu kalabalık ve gürültüsü çok olan bu metropolden bunalıp sıkıldığını, sessiz ve sakin bir ortam arayışı içinde olduğu kanısındayız. Ancak şehirde büyüyüp yetişen ve bir kent şairi olarak niteleyebileceğimiz olan Baudelaire Paris’ten de bir türlü vazgeçme niyetinde değildir. Çünkü onun için Paris şiirlerinin ilham kaynağıdır. Dolayısıyla Paris Baudelaire için hem cennet, hem de cehennemdir. Hem sıkıntı hem de zevk vermektedir. Nitekim Paris’e olan sevgi ve nefretle dolu olan karmaşık duygularını “Sonuç” adlı şiirinde şöyle ortaya koymaktadır:³⁸

*Gönlüm rahat, çıktım dağın tepesine
Hastane, hapisane, kerhane, araf, cehennem
Kent görünüyor tüm genişliğince,
Çiçekler gibi açar tüm aykırılıkları
Boşuna gözyaşı dökmeye gitmezdim oraya,
Sen de bilirsin ey Şeytan, kırk umutlarımın anası;
Kocamış bir kadının kocamış belalısı gibi*

³⁸ Charles Baudelaire, **Paris Sıkıntısı** (Çev. Erdoğan Alkan), İstanbul, Çağdaş Matbaacılık Yayınları, İstanbul 2003, s.148.

*Sarhoş olmak isterdim o koca oruspuyla,
Cehennem büyüü gençleştirdi beni
Sabah yataklarında uyu daha gönlün dilerse,
Ağır, karanlık, nezleli, gönlün dilerse dolaş
Altın işlemeleri akşam perdelerinde
Seviyorum seni, rezil başkent!
Baudelaire (Çeviren. Tahsin Yücel)*

Aynı şekilde “Şer Çiçekleri” adlı yapıtının ilk bölümünde yer alan Paris Tablolarında şairin şehre olan bakış açısını en güzel bir şekilde yansıttığı görülmektedir. “Manzara” adlı şiirinde oturduğu çatı katında güzel Paris’i seyrederken hissettiği derin yaşam sevincini anlatır. (Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, 2001:209) “Akşamın Alacakaranlığında” adlı şiirinde ise şehrin öteki yüzünü, her türlü günahın işlendiği, alkolün, uyuşturucunun ve fuhşun karanlık Paris’ini tasvir eder. Paris, Baudelaire için her iki çehresiyle de büyüydü.³⁹

Kenti konu alan Türk şairlerinin şiirleri incelediğimizde de olumlu ve olumsuz olmak üzere iki bakış açısı bulunduğunu görmekteyiz. Örneğin Yahya Kemâl (1884-1958), İstanbul’a karşı sevgisini bir şiirinde şöyle dile getirmektedir:⁴⁰

*Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmemişim hiçbir yer,
Ömrün oldukça gönül tahtıma keyfince kurul!
Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer.*

Yine Necip Fazıl (1904-1983) “Canım İstanbul” adlı şiirinde İstanbul’u bir “sevgiliye” benzetererek ona duyduğu derin aşk ve bağlılığını şöyle aktarmaktadır:⁴¹

*Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.*

³⁹Charles Baudelaire, *Paris Sıkıntısı* (Çev. Erdoğan Alkan), İstanbul, Çağdaş Matbaacılık Yayınları, 2003, s.75-77.

⁴⁰ Akyüz, a.g.e., s.763.

⁴¹ Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları İstanbul 1992, s.164.

*İçimde tüten bir şey; hava, renk, eda, iklim
O benim, zaman, mekân aşır geçmiş sevgilim
Çileği altın yıldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden ikisi İstanbulludur.*

Aynı şekilde eski Türk edebiyatı şairlerinden Nedim (1681-1730) İstanbul'u paha biçilmez bir kent olarak görür ve ona "bir sengine yek pâre Acem mülkünü feda" ederek İstanbul'u "iki bahr arasında yekpare bir cevher" olarak tasvir eder.⁴² Şair Nabi (1641-1712)de İstanbul'u "ashab-ı kemal'in istikbal bulduğu" bir yer olarak niteler.⁴³

Ancak Tevfik Fikret (1867-1915) "Sis" adlı şiirinde İstanbul'u yücelten şairlerin aksine İstanbul'u "güzel bir fahişeye" benzeterek kötülüklerin işlendiği, insani değerlerin yitirilip kaybolduğu bir mekân olarak görüp onu şöyle tasvir eder:⁴⁴

*Sarmış yine âfâkını bir dūd-ı muannid
Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid
Tazyîkının altında silinmiş gibi eşbâh,
Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;
Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar
Dikkatle nüfûz eyleyemez gavrine, korkar!
Lâkin sana lâyık bu derin sürte-i muzlim,
Lâyık bu tesettür sana, ey sahn-ı mezâlim!
Ey sahn-ı mezâlim...Evet, ey sahne-i garrâ,
Ey sahne-i zî-şâ'saa-i hâile-pîrâ!
Ey şa'saanın, kevkebenin mehdi, mezârı
Şarkın ezeli hâkime-i câzibedârı;
Ey kanlı mahabbetleri bî-lerziş-i nefret*

⁴² Muhsin Macit, **Nedim Divanı**, Akçağ Yayınevi, Ankara 2012, s.92.

⁴³ Ali Fuat Bilkan, **Nabi Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997,s.97.

⁴⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s.265.

Perverde eden sîne-i meshûf-ı sefâhet;

Ey Marmara'nın mâi der-âguuşu içinde

Ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde;

Ey köhne Bizans, ey koca fertût-ı müsahhir,

Ey bin kocadan arta kalan bîve-i bâkir;⁴⁵

Görüldüğü üzere Fikret, İstanbul'u bir taraftan "Doğunun imrenilen bir kraliçesi" olarak tasvir ederken diğer taraftan tüm olumsuz sıfatlarla niteler. Ona göre bu şehir maddî ve manevî açıdan çökmüştür. Burada yaşayanlar insan değildir, ruhsuz cesetlerdir. Görünüşleri insana benzer. Ancak bu insanlar arasında "parlak ve temiz" alınlı sayısı çok azdır. Çünkü kirlilik şehrin kuruluşundan itibaren kanına işlemiştir. O "Bir dest-i hiyanet" kentidir. "lanetin zehirli suyu" bu kentin yapısına karışmıştır. Bu yüzden bu kentte "bir zerre-i safiyet" yoktur. Zerrelere hep bir "levs-i riyâ, levs-i hased, levs-i teneffuc" bulunmaktadır.

Şair, İstanbul'u, "bunak" "kirli kadın" benzetmelerinden sonra daha da ileriye giderek bu defa "fâcire-i dehr" (zamanın koca kahpesi) sıfatıyla nitelemektedir. Aslında Fikret'in İstanbul'a karşı bu tepkisi şehrin kendisine değil, şehir yaşamında her türlü manevî ve ahlaki değerlerin yok olması ve bunların yerine maddiyatın yer almasından kaynaklanmaktadır. Onun bu şiirinde İstanbul'a karşı

⁴⁵ Bu şiirin günümüz Türkçesinde anlamı şöyledir:

Sis sarmış ufuklarını gene inatçı bir duman

Beyaz bir karanlık ki, gittikçe artan

Ağırlığın altında her şey silinmiş gibi,

Bütün tablolar tozlu bir yoğunlukla örtülü;

Tozlu ve heybetli bir yoğunluk ki, bakanlar

Onun derinliğine iyice sokulmaz

Ama bu derin karanlık örtü sana çok layık;

Layık bu örtünüş sana, ey zulümler sahası!

Ey zulümler sahası ... Evet ey parlak alan

Ey facialarla donan ışıklı ve ihtişamlı saha

Ey parlaklığın ve ihtişamın beşiği ve mezarı olan

Doğunun öteden beri imrenilen eski kraliçesi!

Ey kanlı sevimleri titremeden, tiksinden

Safahata susamış bağrında yaşatan

Ey Marmara'nın mavi kucaklayışı içinde

Sanki ölmüş gibi dalgın uyuyan canlı yağın

Ey köhne Bizans, ey koca büyüleyici bunak

Ey bin kocadan artakalan dul kız.

olumsuz bir tavır sergilemesi ve kötü sıfatlarla nitelenmesi Çağdaş Arap şairleri gibi Baudelaire'in etkisinin yansımalarının bir olasılığıdır.

Bazı Arap şairleri modern çağın bir ürünü olarak gördükleri şehri, siyasî ve sosyo-ekonomik gibi çeşitli sebeplerden dolayı insanı tüketen, onu insani değer ve vasıflarından uzaklaştıran bir unsur olarak görmüşlerdir. Bu yüzden şiirlerinde hayalini kurdukları ve olması gereken ideal ütöpik şehir konularını ele almışlardır.

Bilindiği gibi çok eski dönemlerden beri gerek şairler, gerek yazarlar, gerekse filozoflar eserlerinde, yaşadıkları dönemlerde siyasî baskı ve yıldırımlar, savaş ve istibdat, adaletsizlik, toplumda yaşanan çirkinlikler nedeniyle gerçeklerden kaçarak ideal formlar üzerine kurulu ütöpik kentler yaratılmıştır. Zira her sanatkar mükemmel olmanın veya olması gerekenin peşinde koşar. Platon ideal devletin nasıl olacağı hakkındaki görüşlerini "Devlet" adlı eserinde ortaya koymuştur. ⁴⁶Platon'dan etkilenen Farabi, *el-Medinetu'l-Fâzile* (Erdemli Şehir) adlı bir eser yazar. Bu eserde mutlu ve erdemli bir şehrin meydana gelebilmesi için düşünce ve ideallerini ortaya koyar⁴⁷ 1516'da Thomas More'un "*Utopia*" adlı eserinin yazılmasıyla da edebi bir tür olarak edebiyatçılar tarafından ele alınmaya başlandı. Gerek dünya edebiyatlarında gerekse Çağdaş Arap edebiyatında ütopya bir kurgu halinde edebiyatçıların eserlerinde önemli bir yer edinmeye başladı. Özellikle de Arap Şairleri Arap dünyasında ki realiteden kaçışın bir sonucu ve siyasî bir ideali ifade etmek, kaybolan cenneti yeniden inşa etmek ve orada mutlu bir hayat sürdürmek için ütöpik kentler kurgulamışlardır. Örneğin Şair Cemil Sıdkî ez-Zahhâvî, *Ba'de Elfe Âm* (Bin Yıl Sonra) adlı şiirinde arzuladığı ve hayalini kurduğu ve içinde yaşamak istediği ütopyasını ahirette bulur. Öldükten sonra tekrar dirilip hayata geldiğinde insanların gerek davranışları gerek ahlakları gerekse bilgilerinin değiştiğini görerek bu hususta şöyle eder:⁴⁸

"كأني من قري انبعثت قد مضى علي من الأعوام في جوفه ألف
فألفيت أنّ الأرض قد حال وجهها بضع الألى كلنوا عليها يعيشونا
وأنّ البرّ هناك قد ضاق عرضه ذبهم فبنوا فوق البحار منازل
وألفيت أنّ الناس طرّاً تغيّروا فما أحد منهم عمّا كنت ألقاه

⁴⁶ Bkz. Platon, **Devlet**, (Çev. Serdar Taşçı ve Neval Akbıyık), Metropolis Yayınları, Ankara 2003.

⁴⁷ Bkz, Farabi, **el-Medinetu'l-Fâzile**, Milli Eğitim Yayınları, Ankara 2001.

⁴⁸ Cemil Sıdkî ez-Zehâvî, **Divânu'l-Lubâb**, Kahire tsz, s.221.

رؤوس كما يهوى الرقيّ كبيرة ترى بعيون للذكاء بما وقد
لكل امرئ منهم جناح كطوله ينشره إمّا أراد ويطويه
تحركه فيما إذا شاء قسوة قد ادّخروها من حطام الجواهر
وفي الجوّ تسامت قصور جميلة وفي الأرض جنات وحوور وغللمان
هم القوم أمّا نفوسهم فكبيرة تعاف وأمّا علمهم فهو أكبر"

Sanki üzerimden binlerce yıl geçmiş ve mezarımdan dirildim

Yeryüzünün ve üzerinde yaşayan çok kişinin değiştiğini gördüm

Yeryüzünün kendilerine dar geldiğini ve bu nedenle denizler üzerinde evler kurdular

İnsanlar değiştiğini buldum, hiç birisi daha önce tanıdığım gibi değildi

Başlar büyük ve oldukça zekidirler, bu zekayı gözünle görürsün

Her insanın uzunluğu kadar bir kanadı var ne zaman isterse açar ve kapatır

Dilediği gibi bir güç onu harekete geçirir, bu gücü cevher enkazlarından topladılar

Gökyüzünde güzel saraylar yükseldi, yeryüzünde ise cennetler, çocuklar ve huriler var

İnsanlar aynı insan, ancak nefisleri büyük ve sağlıklıdır, ilimleri ise daha çok.

Şairler, şehrin yaşamından bunalımlarının bir sonucu sığınak olarak kendilerine bozulmamış doğal ortamları seçip saflığı, sakinliği ve huzuru arama eğiliminde olmuşlardır hep. Şiirlerinde dinginliğin imgesel yansıması olan bir göl, huzur ve sükûneti çağrıştıran ağaçlar, yıldız ve ay ışığı altındaki tatlı sohbet ve güzellikleri görmek mümkündür. Tüm bunlar insanın şehir kalabalığından uzak el değmemiş bir doğa tasvirine alan eğilimlerini yansıttığını görüyoruz. Örneğin Nazik el-Melaike ütopyasında şöyle der:⁴⁹

"ويوتوبيا حيث يبقى الضياء ولا تغرب الشمس أو تغلس

وحيث يظل عبير البنفسج حيا ولا يذبل النرجس

⁴⁹ el-Melâ'ike, a.g.e., I, 599.

وحيث تفيض الحياة رحيقا نميرا ولا تفرغ الأكؤس
وحيث تضيق حدود الزمان وحيث الكواكب لا تنعس
هناك الحياة امتداد الشباب تقوى بنشوته الأنفس
هناك يظل الربيع ربيعا يظلل سكان يوتوبيا"

Ütopya, ne ışık kaybolacak ne güneş batacak ne de karanlık çökecek

Ne menekşenin kokusu sönecek ne de nergis çiçekleri solacak

Hayat, saf ve keskin şarap gibi kokacak ve bardaklar boşalmayacak

Zaman sınırları kaybolacak yıldızlar da sönmeyecek

Hayat orada gençliğin bir uzantısı olacak ve gençlik sarhoşluğuyla nefisler güçlenecek

Orada bahar bahar gibi kalacak ve ütopya sakinlerini gölgelendirecek.

Şairler, gerek siyasi gerek sosyal gerekse ekonomik nedenlerden dolayı “reel dünyadan” çirkinliklerinden ve kötülüklerinden “ideal dünyaya” bir kaçış eğiliminde olduklarını, olan değil olması gereken, huzurun güvenin kol gezdiği bir kent yaratma çabasında olmuşlardır. Her sanatkar veya şair de her zaman mükemmel olanın veya olması gerekenin peşinde koşmuştur. Örneğin şair el-Beyyâti, yıllardır dünyanın çeşitli ülkelerin şehirlerinde yaşadığı sürgün ve çileli bir hayatın ardından bir şiirinde yaşamak istediği bir kentin ütopyasını şöyle dile getirir.⁵⁰

مَدِينَةٌ مَسْحُورَةٌ

قَامَتْ عَلَى نَحْرِ مِنَ الْفَضَّةِ وَاللِّيمُونِ

لَا يُؤَلِّدُ الْإِنْسَانُ فِي أَبْوَابِهَا الْأَلْفِ وَلَا يَمُوتُ

يُحِيطُهَا سَوْزٌ مِنْ ذَهَبٍ

تَحْرُسُهَا مِنَ الرِّيحِ غَابَةُ الزَّيْتُونِ

Sihirli bir şehir

Limon ve gümüş kıyısında inşa edilmiş

⁵⁰ el-Beyyâti, a.g.e., I, 52.

Kapısında binlerce insan ne doğar ve ne ölür

Altından bir sur kuşatıyor onu

Orman zeytini onu korur rüzgârdan.

SONUÇ

Tüm dünyada hızlanan kentleşme sürecinin etkileri, Arap dünyasında 1940'lı yıllarda sanayileşmeyle birlikte görülmeye başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren bu süreç hızlı bir ivme kazanmıştır. Bağdat, Şam, Kahire gibi büyük kentlere daha iyi bir yaşam sürdürmek umuduyla kırsal bölgelerden yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Göç edenler arasında Bedîr Şâkir es-Seyyâb, 'Abdulvahhâb el-Beyyâtî, 'Abdulmu'ti Hicâzî, Emel Dunkul gibi Arap dünyasının önde gelen şairleri de yer almaktadır.

Arap dünyasında kentleşme sadece sanayileşmeye bağlı bir durum değildir. Daha çok toprak yetersizliği ve verimsizliği, geçim sıkıntısı, sosyal sorunlar ve daha iyi şartlarda yaşama isteği gibi unsurlar başlıca göç nedenleri arasında görülmektedir.

Şairler, köylerinden ayrılırken umut dolu hayallerle ayrılmışlardır. Ancak kente geldiklerinde, şehrin kalabalığı, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, insani ilişkiler gibi problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bir anda bu umut dolu hayaller kaybolmuş yerini karamsarlığa bırakmıştır.

Kırsalda yaşarken şairlerin tabiatla olan ilişkileri oldukça güçlüydü. Zaman daha yavaş bir ritimle akmaktaydı ve kendilerini daha güvenli ve huzurlu hissediyordu. Gelecekle ilgili hiçbir endişe taşımıyorlardı. Ancak metropollere geldiklerinde yükselen betonarme evler ve binalar arasında tabiatla ilişkilerini büyük ölçüde koparmak zorunda kalmıştır. Zamanın hızla tükenip geçtiğini ve kendilerinin yalnız olduklarını hissetmeye başlamışlardır. Geçmiş zamana yani geldikleri köylere özlem duymaya başlamıştır. Bu özlem bazen gerçek duygulardan ortaya çıkarken bazen de romantizm akımının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köyden kente gelen şairler, şehir hayatına belli bir döneme kadar uyum sağlama konusunda bocalamışlardır. Şehir hayatındaki iş temposu, çıkar üzerine kurulu ilişkiler, maddiyatın önemi, sosyal değerler, günah işleme riskinin daha

fazla oluşu gibi şehir hayatının gerçekleriyle yüz yüze kalmışlardır. Şehir yaşamının tüm bu olumsuz yönlerini şiirlerine yansıtmaya çalışmışlardır.

Bilindiği üzere farklı dünya edebiyatlarında olduğu gibi Arap edebiyatında da şairler arasında da kentle ilgili iki temel bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri şehri yüceltip överken diğeri de şehri kötülüklerin mekânı olarak görmüştür. Bu da kentin, şair ve yazarların üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ölçüsünde kişiden kişiye değişmiştir. Yine Çağdaş Arap şairlerinin şiirlerinde dikkat çeken bir başka husus da kentleri tasvir ederken onu bir kadına veya bir “fahişeye” benzetmeleri olmuştur.

Aynı şekilde bazı Arap şairleri modern çağın bir ürünü olarak gördükleri kente, insanı sömürüp tüketen, siyasî baskıyı simgeleyen ve özgürlükleri kısıtlayan otoritenin sosyo-ekonomik çatışmanın merkezi olması nedeniyle karşı gelmişlerdir. Bunun yerine şiirlerinde hayalini kurdukları ve olması gereken ideal ütopyik şehirleri konu edinmişlerdir.

SUMMARY

PERCEPTION OF URBAN IN CONTEMPORARY ARAB POETRY

Salih TUR*

The urbanization process that accelerated all over the world started to be seen along with the effect of industrialization in the Arab world in the 1940s. This process gained acceleration since the 1950s. An intensive movement of migration from rural areas to large cities such as Baghdad, Damascus and Cairo started in the hope of leading a better life. Prominent poets of the Arab world such as Bedir Şâkir es-Seyyâb, ‘Abdulahhâb el-Beyyâtî, ‘Abdulmu’tî Hicâzî, Emel Dunkul are among those who migrated from rural to urban areas.

Urbanization in the Arab world was not only the reason based on industrialization. Factors such as soil insufficiency and inefficiency, financial difficulties, social problems and desire to live in better conditions are mainly seen among the main reasons.

The poets left their villagers with hopeful dreams. However, when they came to the city, they were faced with problems such as the crowdedness of the city, unemployment, economic troubles and human relations. At one stroke, these hopeful dreams were disappeared and replaced by pessimism.

Poets had a quite strong relation with the nature while living in the countryside. The time was flowing at a slower pace and they felt themselves safer and more peaceful. They had no worries about the future. However, when they came to the metropolitan cities, they had to largely break their connection with the nature among rising reinforced concrete houses and buildings. They began to feel that time was running out quickly and that they were alone. They began to long for their villages from where they came. While this longing sometimes developed out of real feelings, it sometimes emerged as a reflection of the romantic movement.

The poets who migrated from rural to urban got confused to adapt to the urban life for a certain period of time. commit a sin. They tried to reflect all these negative aspects of urban life into their poems.

* Assoc. Prof. Dr. Harran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Oriental Language and Literature (stur@harran.edu.tr)

KAYNAKÇA

‘ABBÂS, İhsân, **İtticâhâtu’s-Şi’ri’l-‘Arabî el-Mu‘âsır**, Kuveyt, el-Meclisu’l-Vatanî li’s-Sakâfe ve’l-Funûn ve’l-Âdâb, 1978.

‘ABDUSSABÛR, Salâh, **Divân**, Beyrut, Dâru’l-‘Avde, 1972.

AKYÜZ, Kenân, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, İnkılâp yayınları, 1985.

BAUDELAÏRE, Charles, **Kötülük Çiçekleri** (Çev. Ahmet Necdet), İstanbul, Adam Yayınları, 2001.

BAUDELAÏRE, Charles, **Paris Sıkıntısı** (Çev. Erdoğan Alkan), İstanbul, Çağdaş Matbaacılık Yayınları, 2003.

BUMİN, Kürşat, **Demokrasi Arayışında Kent**, İstanbul, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

el-BEYYÂTÎ, Abdulvahhâb, **Divân**, Beyrut, Dâru’l-‘Avde, 1990.

BİLKAN, Ali Fuat, **Nabi Divanı**, İstanbul, Milli eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

CUHÂ, Mişâl Halîl, **eş-Şi’ru’l ‘Arabî el-Hadîs-(min Ahmed Şevkî ilâ Mahmûd Dervîş-** Beyrut, Dâru’l-‘Avde, 1999.

ÇETİN, Nurullah, **Behcet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Şiirleri**, Ankara, Kültür Bakanlığın Yayınları, 1997.

DUNKUL, Emel, **el-‘Amâlu’s-Şi’riyye el-Kâmile**, Beyrut, Dâru’l-‘Avde, tsz.

FAZIL, Necip, (1992) **Çile**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.

FARABÎ, **el-Medinetu’l-Fâzile**, Milli Eğitim Yayınları, Ankara 2001.

HEDDÂRA, Muhammed Mustafâ, **Dirâsât fi’l-Edebi’l-Hadîs**, Beyrut, Dâru’l-‘Ulumi’l-‘Arabîyye 1990.

İSBİR, Eyüp G., **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ankara, Ocak Yayınları, 1986.

İBN Haldûn, **el-Mukaddime**, Beyrut, Dâru’l-Kalem 1984.

KABBÂNÎ, Nizâr, **el-A‘mâlu’s-Şi’riyye el-Kâmile**, Beyrut, Menşurât Nizâr Kabbânî, 1998.

MACÎT, Muhsin, **Nedim Divanı**, Ankara, Akçağ Yayınevi, 2012.

el-MELÂ'İKE, Nâzik, **Divân**, Beyrut, Dâru'l-'Avde, 1997.

McNEİLL, William, **Dünya Tarihi**, (Çev. Alâeddin Şenel), Ankara, İmge Yayınevi, 2001.

PLATON, **Devlet**, (Çev. Serdar Taşçı ve Neval Akbıyık), Ankara, Metropol Yayınları, 2003.

PUSTU, Yusuf, **Küreselleşme Sürecinde Kent “Antik Siteden Dünya Kentine”** Sayıştay Dergisi Sayı: 60, s.160-147.

ROUSSEAU, Jean Jacques, **Tolu Sözleşme** (Çev. Enver Günsel), Ankara, Tutku Yayınevi, 2016.

es-SEYYÂB, Bedr Şâkîr, **el-'Amalu's-Şi'riyye el-Kâmile**, Bağdat, Dâru'l-Hurriyye li't'-Tibâ'a ve'n-Neşr, 2000.

ŞEVKÎ, Ahmed, **el-'Amâlu's-Şi'riyye el-Kâmile**, Beyrut, Dâru'l-'Avde, 1988.

TUR, Salih, **Nizâr Kabbânî, Hayatı, Sanatı ve Şiirleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005.

TUNA Korkut, **Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987.

YÖRÜKAN, Ayla, **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri**, Ankara, Nobel Yayınları, 2006.

ez-ZEHÂVÎ, Cemîl Sıdkî, **Divânu'l-Lubâb**, Kahire. Tsz.

<http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=65807>

<http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=65812>.

<http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=65809>

<http://www.antoloji.com/dunyadan-uzak-siir>